RAVON

schubben & slijm

RAVON nieuwsbrief voor en door vrijwilligers | nummer 15 | april 2013

Resultaten Verspreidingsonderzoek Amfibieën en Reptielen

Uitsluipgaten van knoflookpadden

Zandhagedisetende torenvalken

Amfibieën in de stad

Olympische spelen voor beekprik

colofon

Schubben & Slijm is de nieuwsbrief van Stichting RAVON en wordt uitgegeven door de vier grote vrijwilligersprojecten: Meetnet Amfibieën, Meetnet Reptielen, Verspreidingsonderzoek Reptielen en Amfibieën en Meetnet Beek- en Poldervissen. Schubben & Slijm wordt 4 keer per jaar verspreid aan alle waarnemers en monitoorders van RAVON.

ISSN (print): 1878-8343
ISSN (digitaal): 1878-8351

Stichting RAVON
Postbus 1413
6501 BK Nijmegen
www.ravon.nl
024-7410600 (Nijmegen)
020-5257331 (Amsterdam)
Adreswijzigingen kunt u doorgeven aan kantoor@ravon.nl

Foto omslag:
Gewone pad (Foto: Jelger Herder)

Redactie:
Edo Goverse (NEM Meetnet Amfibieën)
Ingo Janssen (NEM Meetnet Reptielen)
Jan Kranenbarg & Richard Struijk (NEM Meetnet Beek- en Poldervissen)
Jelger Herder (NEM VO Reptielen en Amfibieën)
Kris Joosten
Kopij kunt u sturen naar k.joosten@ravon.nl

Aan deze nieuwsbrief werkten verder mee:
Annemarieke Spitzen
Arnold van Rijsewijk
Arthur de Bruin
Bert Versluijs
Daniel Gulpers
Frank Spikmans
Jeroen van Delft
Luc Hoogenstein
Marein Verbeek
Mark Fonds
Mark Klerks
Martijn Schiphouwer
Minne Feenstra
Nine de Pater
René Spaargaren
Peter Frigge
Romeo Neuteboom Spijker
Sergé Bogaerts

Vormgeving - layout:
Pleun van der Linde
Cross Media Solutions

Druk:
Ten Brink

MIX
Papier van verantwoorde herkomst
FSC® C019440
www.fsc.org

Deze nieuwsbrief is mede mogelijk gemaakt door:
Centraal Bureau voor de Statistiek, Gegevensautoriteit Natuur, Universiteit van Amsterdam, RAVON

inhoud

3 Redactioneel
4 Vragen staat vrij; de hazelworm in Waalre
6 Amfibieën in de stad
7 Ringslang in Vught
8 Uitsluipgaten van knoflookpadden
10 Van het net
10 Hebbes!
11 Biodiversiteit – Cartoon Mark Fonds
12 Verspreidingsonderzoek Reptielen en Amfibieën
15 Environmental DNA zet de knoflookpad terug op de kaart
16 De Olympische Spelen voor beekprik zijn begonnen
17 Uit de oude doos
17 Ontheffing voor gebruik schepnet vervallen
18 Migratie van uitgezette steuren in de Rijn onderzocht
19 Natuurberichten over vissen populair
20 Portret van een exoot: De roofblei
21 DNA-barcoding – Helpt u (weer) mee?
21 Elk uur Natuur!
22 Oproep Vroege Vogels – zend uw natuurfilmpjes in!
22 Hemelvaartweekend 2013
22 Activiteitenoverzicht
23 Contactpersonen
24 In the spotlight

redactioneel

4

12

18

20

Op het moment van schrijven is het begin maart. De lucht is helder blauw en de zon doet dit jaar voor het eerst haar best de aardbodem wat op te warmen. Nog even en dan barst het voorjaar en daarmee het nieuwe veldseizoen los. Een mooi moment om de balans op te maken van het afgelopen jaar.

Die balans is goed. Er zijn binnen de verspreidingsonderzoeken en meetnetten weer ontzettend veel waarnemingen verzameld van reptielen, amfibieën en vissen. Maar belangrijker nog, deze gegevens verdwijnen niet zomaar op de plank of in een database. Ze worden geanalyseerd en ingezet bij de bescherming van onze soorten.

Voor de reptielen en amfibieën is het verspreidingsgebied van nagenoeg alle soorten grotendeels geactualiseerd. De gegevens zijn naar Brussel verstuurd waar ze gebruikt worden voor Europees beleid en bescherming. De gladde slang heeft de knoflookpad afgelost als moeilijkst vindbare soort. Dit komt door de inzet van environmental DNA waardoor de knoflookpad een ware eindsprint heeft gemaakt binnen het verspreidingsonderzoek. Afgelopen jaar zijn alle nog te actualiseren 10x10 km-hokken voor de knoflookpad met eDNA onderzocht. Er is de laatste jaren veel aandacht voor deze moeilijke soort. Het ging dan ook stuk voor stuk om plaatsen waarvan gedacht werd dat de knoflookpad was uitgestorven of locaties waarvan slechts een enkele historische, nooit bevestigde, waarneming bekend was. Boven alle verwachting toonde eDNA in maar liefst zes van de drieëntwintig leefgebieden aan dat de knoflookpad toch nog aanwezigheid was. Een prachtig resultaat voor het verspreidingsonderzoek maar in de eerste plaats voor de soort zelf.

Nu bekend is dat er nog populaties aanwezig zijn kunnen deze dit jaar gevolgd worden om te kijken of de uitkomsten van het eDNA onderzoek bevestigd kunnen worden. Daarnaast kan er in het beheer op basis van deze kennis rekening worden gehouden met de knoflookpad. Ondertussen heeft RAVON een herintroductieprogramma voor de knoflookpad opgezet. Locaties waar de knoflookpad niet meer is aangetroffen ondanks het de grote inspanning van vrijwilligers en het eDNA onderzoek kunnen beoordeeld worden op hun geschiktheid voor herintroductie. Hiervoor is het van belang dat de oorzaak van uitsterven bekend is en is weggenomen zodat een eventuele herintroductie een goede kans op slagen heeft. De komende jaren zal er hard gewerkt worden om de knoflookpad voor Nederland te behouden. De inzet van vrijwilligers zal hier een grote rol bij spelen.

Dit voorbeeld vormt slechts het topje van de ijsberg. De met groot enthousiasme door vrijwilligers verzamelde gegevens bieden de onmisbare basis voor een adequate soortbescherming in Nederland. Geen land ter wereld heeft zulke gedetailleerde kennis over het voorkomen van haar soorten. Daar mogen we met z'n allen best trots op zijn. Op naar een volgend seizoen vol met mooie, leuke en verassende waarnemingen!

Jelger Herder

Vragen staat vrij; de hazelworm in Waalre

De hazelworm geldt als een vrij lastig te vinden reptiel. In de kerngebieden, zoals de Utrechtse Heuvelrug, de Veluwe en Zuid-Limburg, wordt de soort relatief vaak gevonden. In Noord-Brabant is dat bepaald niet het geval. De soort kent er een zeer verbrokkelde verspreiding en uit veel gebieden zijn hooguit een handvol waarnemingen bekend. In ons beider geboortedorp Waalre, tussen Eindhoven en Valkenswaard, was de situatie niet anders. In 2012 probeerden we daar, op een vernieuwende wijze, verandering in te brengen.

In de hele gemeente Waalre waren van 1900 tot 2011 slechts twee waarnemingen bekend. De eerste geregistreerde waarneming is die in de zuidwesthoek van de gemeente nabij de Molenstraat, niet ver van het beschermd dorpsgezicht Loon. Sergé Bogaerts vond hier als kind tijdens een fietstocht een hazelworm die hij ook kon vangen om hem even te bekijken. Dit zal ongeveer in 1978 zijn geweest (meest noordwestelijke rode stip op kaart). Daarna was het zo'n 20 jaar stil rond deze soort in Waalre. Toen hoorde de vader van Jeroen van Delft, tijdens een praatje met iemand uit Waalre, dat deze man als kind een hazelworm op Loon had gevangen. Dat zou rond 1970 zijn geweest. Dat exemplaar had hij nog op school getoond (meest zuidelijke rode stip op kaart). Deze waarneming is dus eerder dan die van Sergé, maar is pas later bij ons bekend geworden. Wij spraken nog wel eens over de mogelijkheid dat er nog altijd hazelwormen voor zouden komen. Gezien het landschap leek ons dat niet onmogelijk. Anderzijds verwachtten wij dan wel, dat er vroeg of laat wel wat meldingen zouden moeten komen. Dat gebeurde echter niet; het bleef weer lange tijd stil. Totdat Peter Kerkhofs, hazelwormgeïnteresseerde uit Leende, mailde dat zijn collega Ton Arends had gemeld dat hij medio september 2011 een dode hazelworm had gevonden op de Brinkweg in Waalre (meest oostelijke rode stip op kaart). We reageerden heel enthousiast; toch nog hazelwormen in Waalre!

(Foto: Jelger Herder)

Verspreiding van de hazelworm in Waalre. Rode stippen: de 3 waarnemingen die bekend waren voordat we ons navraagonderzoek starten, blauwe stippen: de waarnemingen die naar aanleiding van ons navraagonderzoek binnenkwamen.

Voorjaar 2012 besloten we, aangezien we zelf ondanks enkele pogingen geen dieren vonden, via het betrekken van burgers eens te onderzoeken of er vaker hazelwormen worden gezien. Het gebied ligt tegen een woonwijk aan en er wordt gewandeld met honden en gespeeld door kinderen. We maakten een brief waarin we onze vraag en de reden van onze interesse beschreven. Achterop namen we enkele foto's van de hazelworm op en een korte uitleg over herkenning en haar levenswijze. Die brief hebben we op een avond bij zo'n 75 huizen in de bus gestopt. Dat deden we op Loon en in enkele omliggende straten. Tegelijkertijd zorgden we dat de informatie met een foto in het gemeentelijk nieuwsblad De Schakel kwam. De reacties overtroffen onze verwachtingen. Binnen een dag of drie kregen we de nodige telefoontjes en mailtjes, met soms kleurrijke verhalen over deels decenniaoude, deels zeer

recente waarnemingen van vooral levende hazelwormen. We konden door deze actie 16 records aan de NDFF toevoegen, die betrekking hadden op circa 18 verschillende exemplaren. Zo steeg de kennis over hazelwormen in Waalre van 3 records in meer dan een eeuw, naar 19 records.

In Waalre worden slechts twee aaneengesloten kilometerhokken door de hazelworm bezet. De recente vondsten komen uit een klein gebied van circa 8 hectare. De habitat ter plekke bestaat uit een dorpsrand, met het eeuwenoude buurtschap Loon. Het landschap is relatief kleinschalig en ligt op de overgang van het beekdal van de Dommel naar hogere gronden. Er zijn enkele oudere bosrestanten, die deels in hakhoutbeheer zijn geweest. Er zijn hoogteverschillen en steilkantjes aanwezig en enkele ruigere rommelterreintjes; braakliggende veldjes en een terrein waar een houthandelaar zijn boomstammen neerlegt.

Onze ervaringen in Waalre leveren een aantal interessante conclusies op. Het blijkt mogelijk dat waarnemingen van zo'n markante soort dus niet in groten getale via via bij RAVON terechtkomen. Het doen van oproepen blijkt een prima manier om dergelijke waarnemingen dan toch boven water te krijgen, zoals voor diverse herpetofaunasoorten al eerder her en der in Nederland gebleken is. Een waarneming van een hazelworm maakt zoveel indruk, dat meerdere mensen er decennia later nog gedetailleerd over konden vertellen. Bovendien is de kans op verwarring met een andere diersoort hier gering; slangen komen er niet voor. Een hazelwormpopulatie kan kennelijk decennialang op een gering oppervlak aanwezig blijven.

Wij vonden dit een erg stimulerende manier van "inventariseren" en kunnen het van harte aanraden. Het zal vooral goed werken in gebieden waar veel mensen komen en voor soorten die nauwelijks met andere verward kunnen worden. Maar aangezien veel mensen met hun mobiele telefoon foto's maken, hoeft dat voor recente waarnemingen ook geen probleem te zijn. Mochten mensen onze brief als voorbeeld willen gebruiken, neem dan gerust even contact met ons op!

Jeroen van Delft & Sergé Bogaerts

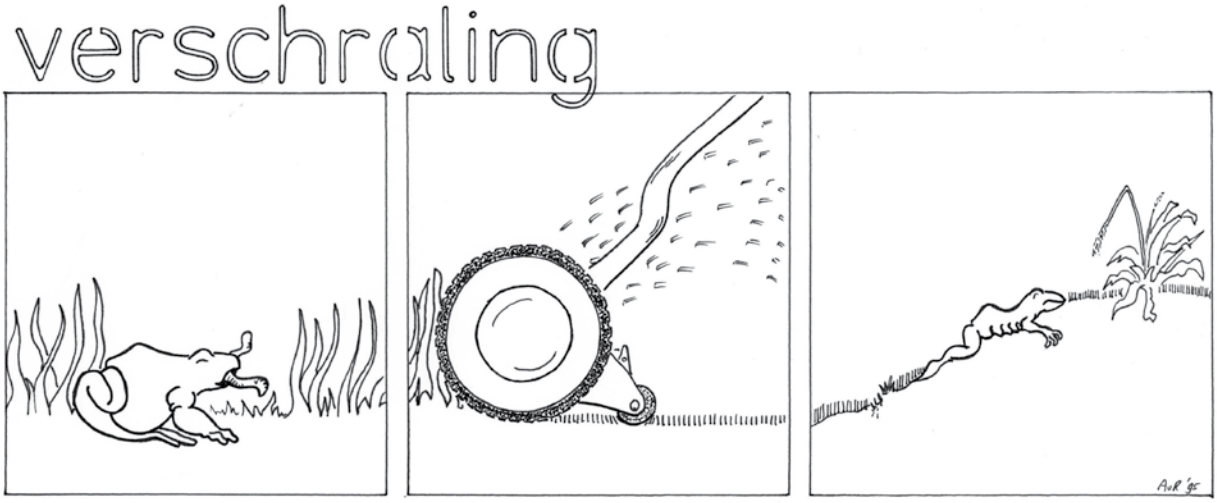

Cartoon: Arnold van Rijsewijk

Amfibieën in de stad

Amfibieën verrijken een tuin en maken zich nuttig door zich te goed te doen aan allerlei klein gespuis, zoals slakken, vliegen, spinnetjes, mieren en muggenlarven. Veel mensen helpen de kikkers, padden en salamanders een handje door ze hun stadstuin als leefgebied aan te bieden en deze amfibievriendelijk in te richten! Ook sloten en vijvers in de stad trekken veel amfibieën aan. Vooral tijdens de voortplantingstijd in het voorjaar. Tuinen en stadsparkjes blijken vaak ook goed te voldoen als woongebied voor amfibieën tijdens hun landfase. Ze vinden er voedsel en schuilplekjes.

Amfibieën in uw omgeving met stip gestegen
Uit de databank van RAVON blijken waarnemingen van amfibieën in de stad weinig te worden doorgegeven. Een enkele waarneming van amfibieën in tuinvijvers en amfibieën die worden gemeld tijdens de voorjaarstrek op weg naar hun voortplantingswater. Maar voor een goede bescherming is het nodig ook de verspreiding in bebouwd gebied goed te kennen, ook van de 'gewone' soorten als gewone pad, bruine kikker, groene kikker en kleine watersalamander. Daarom biedt RAVON vanaf dit voorjaar op haar website de mogelijkheid om eenvoudig algemene soorten in stad of dorp te melden. Iedereen met internet kan meedoen. Kijk voor meer informatie op www.ravon.nl.
Heeft u ook een mooi verhaal achter de stip (zie kader) geef dit dan aan door aan k.joosten@ravon.nl.

Beschermen van amfibieën in de stad
Met behulp van verspreidingsgegevens kan RAVON de amfibieën in de stad nog beter beschermen. Zo helpen wij door:

Het verhaal achter de stip

Een zondagmorgen vlak voor de drukke kerstdagen. Langzaam laat ik me in het warme bronwater zakken en meevoeren met de stroom. Onder mij zwemt een kikker met me mee. Vlak boven de bodem. Tot ik me realiseer dat de kikker zijn uitgestrekte achterpoten niet beweegt. Met behulp van het schepnet van de behulpzame badmeester wordt een dode bruine kikker opgevist. Vers en helemaal gaaf, net dood. Het blijkt vaker te gebeuren aldus de badmeester. Rondom het buitenbad leven dus meerdere bruine kikkers. Aangetrokken door het warme bronwater. Ik geef mijn waarneming door aan RAVON en zo zal dit verhaal als een stip in toekomstige verspreidingskaartjes worden weergegeven. Een bruine kikker in het buitenbad van Sanadome te Nijmegen. Een amfibie in de stad.

- het verstrekken van informatie over het amfibievriendelijk inrichten van tuinen en tuinvijvers (folder Kijk een kikker en info website)
- het verstrekken van informatie over uitklimvoorzieningen voor amfibieën die in straatkolken of andere putten terecht komen
- het adviseren bij het aanleggen en onderhouden van amfibietunnels zodat amfibieën in de stad veilig hun voortplantingswater kunnen bereiken (www.padden.nu)

Kris Joosten

Dit Groen en Doen project wordt mogelijk gemaakt door het Ministerie van Economische Zaken

Ringslang in Vught

Op 5 december 2012 ontvingen wij onderstaand bericht van Marein Verbeek.

"In Vught heeft iemand een ringslang gezien (met foto's!). Tot ik de foto's zag was mijn reactie: "kannie". Ik heb even snel de NDFF bekeken en zag dat er 7 waarnemingen in de omgeving van Den Bosch en Tilburg zijn in de laatste 100 jaar. Meest recente is omgeving Den Bosch: 1990. In 2010 is in de omgeving van Eindhoven een doodgereden exemplaar gevonden.

Nu is mijn gedachte dat deze ringslang op een of andere manier met materiaal of grondstoffen voor de verbreding van de A2 is meegekomen. Wat zijn de ervaringen bij RAVON met dat soort verplaatsingen? Zijn er nog andere mogelijkheden voor het verschijnen? Alvast dank voor een antwoord."

Het antwoord vanuit RAVON luidde als volgt:
"Dat kan zeker wel ja. Er zijn meerdere gevallen bekend van getransporteerde ringslangen en eieren daarvan. Daarnaast wordt er ook wel wat gesleept met dieren (uitzetten dus) en dat valt dus ook niet uit te sluiten. Maar interessante waarneming!"

Marein Verbeek & Richard Struijk

Uitsluipgaten van knoflookpadden

De knoflookpad is één van de meest zeldzame paddensoorten die in Nederland voorkomen. In Nederland beperkt het voorkomen van de knoflookpad zich hoofdzakelijk tot de oostelijke provincies en in het zuiden. Voor Drenthe is een populatie bekend in de regio Valthe. Dit is dan ook gelijk de grootste populatie (voor zover bekend) van Nederland.

Over de ecologie van de knoflookpadden in de omgeving van Valthe is nog niet zo heel veel bekend. Zo is bijvoorbeeld niet duidelijk waar de padden hun overwintering- en landhabitat hebben. Hoever zitten ze af van het voortplantingswater? Spreken we dan over enkele tientallen meters of moeten we het hebben over honderden meters, of nog verder? Er is de afgelopen jaren wel onderzoek door studenten naar knoflookpadden gedaan maar deze onderzoeken hebben geen duidelijk antwoord gegeven op de bovenstaande vragen. Omdat we voor beheer en inrichting van het landhabitat van deze padden dit soort informatie wel nodig hebben is er gezocht naar een andere methode dan tot nu is gebruikt (zoals het plaatsen van schermen met emmers; dit is erg tijdrovend). Het afgelopen jaar heb ik me gericht naar het zoeken en vastleggen van uitsluipgaten in de bodem van pas uit de grond gekomen padden. Dit is uiteraard gedaan in de periode dat de pad actief is en na een periode van droogte. De eerste dagen na een regenachtige nacht is het beste moment omdat de padden dan actief worden. Dit geeft namelijk bijna de garantie dat de padden die nacht met meerderen tegelijk uit de grond te voorschijn komen.

Paartje knoflookpadden – amplex (Foto: Bert Versluijs)

Op basis van deze, ik noem het maar even “uitsluipgaten methode”, heb ik een poging gedaan om in beeld te brengen waar de padden gedurende het winterseizoen zich in de bodem bevinden. Vervolgens heb ik bij elk gevonden uitsluipgat een vlaggetje geplaatst om het op de foto inzichtelijk te maken. De gaten die door knoflookpadden ontstaan zijn te herkennen aan hun vorm en zien er anders uit dan gaten van muizen.

Muizengat: zijn veelal rond van vorm en meestal met uitgegraven zand ervoor (Foto: Bert Versluijs)

Uitsluipgat knoflookpad: is niet echt rond vaak meer ovaal met weinig losse grond erbij (Foto: Bert Versluijs)

Na intensief zoeken heb ik vier locaties gevonden alwaar knoflookpadden uit de grond zijn gekomen. De bezoeken in 2012 waren op 12 en 14 april.
Voorlopig kan geconcludeerd worden dat:

- het lijkt dat de knoflookpad zich soms groepsgewijs in de grond graven (in clusters);
- in het niet-begraasde deel meer uitsluipgaten gevonden zijn dan in het begraasde deel;
- tot ca. 25 á 30 meter van de voortplantingslocatie de meeste uitsluipgaten te vinden zijn, verder weg van het voortplantingswater worden weinig tot geen gaten meer gevonden;
- uitsluipgaten relatief vaak voorkomen in en bij molshopen, met name in het gedeelte alwaar op dat moment schapen liepen. ▶

Bezochte locaties

Locatie 1
Ongeveer tien meter van de sloot in het grasland is een clustering van 10 uitsluipgaten van knoflookpadden in het niet door schapen begraasde gedeelte. (Foto: Bert Versluijs)

Locatie 2
Ongeveer 25 meter in het grasland, binnen de afrastering waar schapen grazen, bevonden zich 3 uitsluipgaten. (Foto: Bert Versluijs)

Locatie 3
In de bosstrook (singel) enkele uitsluipgaten tot maximaal 40 meter van de voortplantingslocatie. Verderop in/langs de bosstrook geen gaten gevonden. (Foto: Bert Versluijs)

Locatie 4
De wal langs de voortplantingslocatie, in de berm/begin van de wal een locatie met een cluster van 10 uitsluipgaten. Ook op de wal onder bomen is hier en daar een gaatje. (Foto: Bert Versluijs)

Achter dit onderzoek zit verder geen wetenschappelijke onderbouwing of literatuuronderzoek. Mijn opzet van dit verslag is de opgedane kennis c.q. veronderstellingen te delen met andere knoflookpaddenkenners/-deskundigen en -liefhebbers. Graag ontvang ik reacties van andere waarnemers! Volgend seizoen 2013 wil ik dit onderzoek uitbreiden naar het hele gebied rond het voortplantingswater.

Bert Versluijs
(b.versluys@staatsbosbeheer.nl)

WAZ

Jetzt Geld sparen

Stör-Manöver am Rhein

Obwohl der Fisch hier schon lange nicht mehr heimisch ist, hat Winfried Kerssies jetzt einen gefangen.

Van het net

De gemelde vangstmelding van een steur door een sportvisser in Emmerich in juni 2012 leek opzienbarend. Zeker in het licht van de uitzetting van jonge Atlantische steuren in Kekerdom niet ver stroomafwaarts en niet veel eerder dat jaar. De gevangen steur bleek echter met zijn 1,05 m en geschatte gewicht van 5 kg ruim 20 centimenter groter dan de uitgezette Atlantische steuren en betreft zeer waarschijnlijk een exotische steursoort. Of zou er toch alvast een steur uit de Gironde polshoogte in de Rijn komen nemen op zoek naar z'n broertjes en zusjes?

Hebbes!

Hoewel er vrij veel bekend is over het dieet van de levendbarende hagedis (*Zootoca vivipara*) zijn er relatief weinig prooiwaarnemingen gedocumenteerd. Op 10-07-2011 was ik in het gebied Huis ter Heide, de Moer waar ik de levendbarende hagedis inventariseer voor Natuurmonumenten. Die middag werd mijn aandacht getrokken door luidruchtig geritsel in een bosje. Omdat ik mijn camera in de aanslag had kon ik een foto maken van de hagedis met de prooi in de bek. Omdat de hagedis op een lastige plaats zat voor een betere foto, heb ik het dier verder niet gestoord. De foto toonde helaas niet alle kenmerken van de prooi voor een goede determinatie. Petra Fleurbaaij heeft voor mij het dier geïdentificeerd als bladwesp (*Symphyta spp.*) waarvoor dank.

Mark Klerks

Prooiwaarneming bij levendbarende hagedis (Foto: Mark Klerks)

Biodiversiteit – Cartoon Mark Fonds

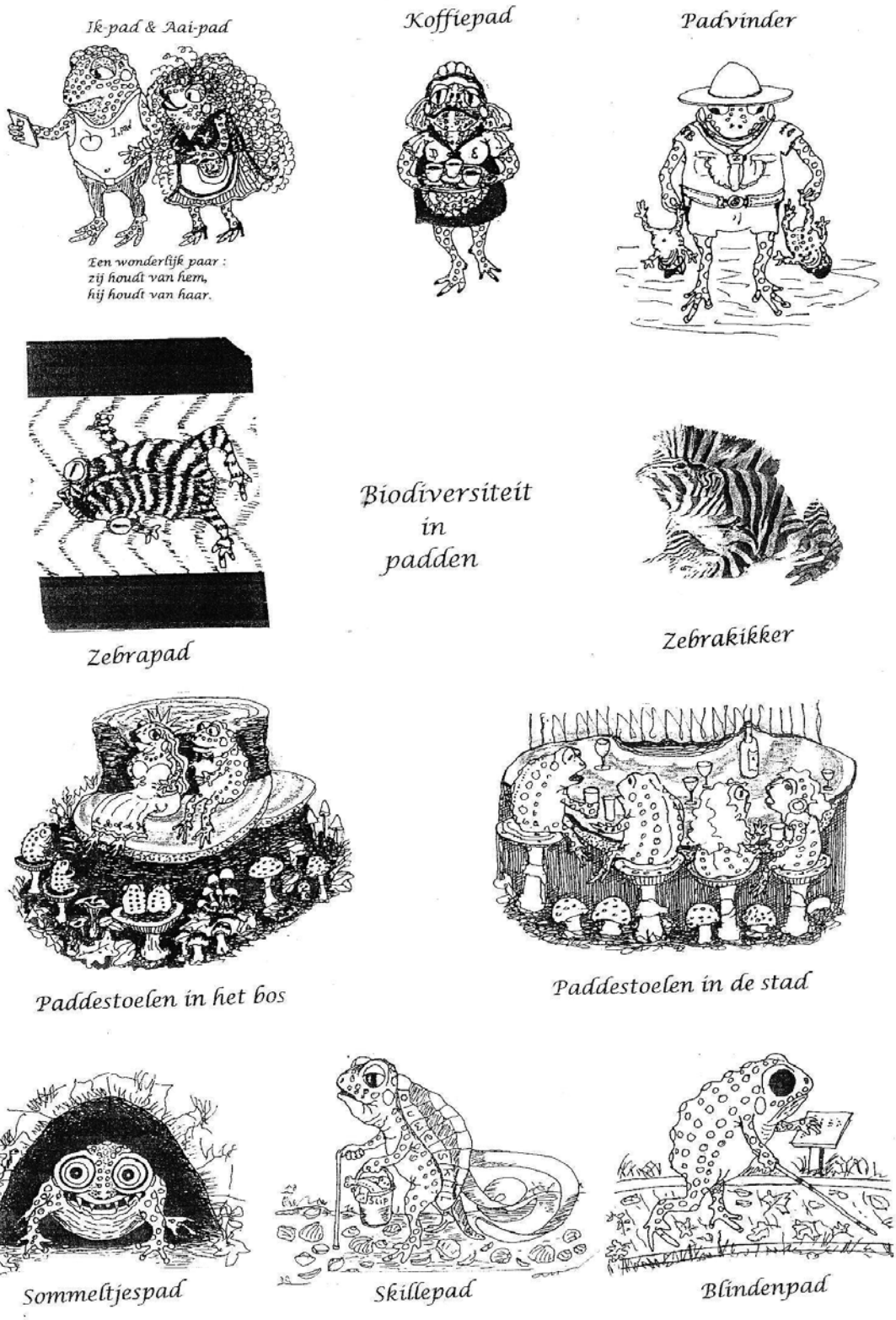

Verspreidingsonderzoek Reptielen en Amfibieën

Resultaten 2007-2012 en een nieuw begin

Jelger Herder

Het NEM Verspreidingsonderzoek Reptielen en Amfibieën is in 2007 van start gegaan met het doel de verspreiding van een aantal doelsoorten over de periode 2007-2012 te actualiseren. Dit betekende dat alle 10x10 km-hokken opnieuw onderzocht moesten worden. De start was vliegend, grofweg de helft van alle hokken werden reeds in 2007 geactualiseerd. Dit is ook niet zo verwonderlijk als je weet hoeveel vrijwilligers er mee doen en hoeveel gebieden jaarlijks door deze vrijwilligers onderzocht worden. Met name uit de goede gebieden, waar soorten relatief eenvoudig te vinden zijn, komen jaarlijks waarnemingen binnen van de doelsoorten. Het vervolg bleek lastiger. De resterende hokken lagen namelijk in minder frequent bezochte gebieden. Vaak gaat het om vindplaatsen in het landelijk gebied, gebieden waar toestemming voor gevraagd moet worden of om hokken waar de doelsoorten slechts in marginale populaties voorkomen. Door middel van gerichte bezoeken door vrijwilligers, excursies, Hemelvaartweekenden en navraag bij lokale natuurverenigingen zijn de overige hokken beetje bij beetje geactualiseerd.

Inmiddels kunnen we de balans opmaken en blijkt dat er met dank aan de vele honderden vrijwilligers een prachtige prestatie

Ringslang (Foto: Jelger Herder)

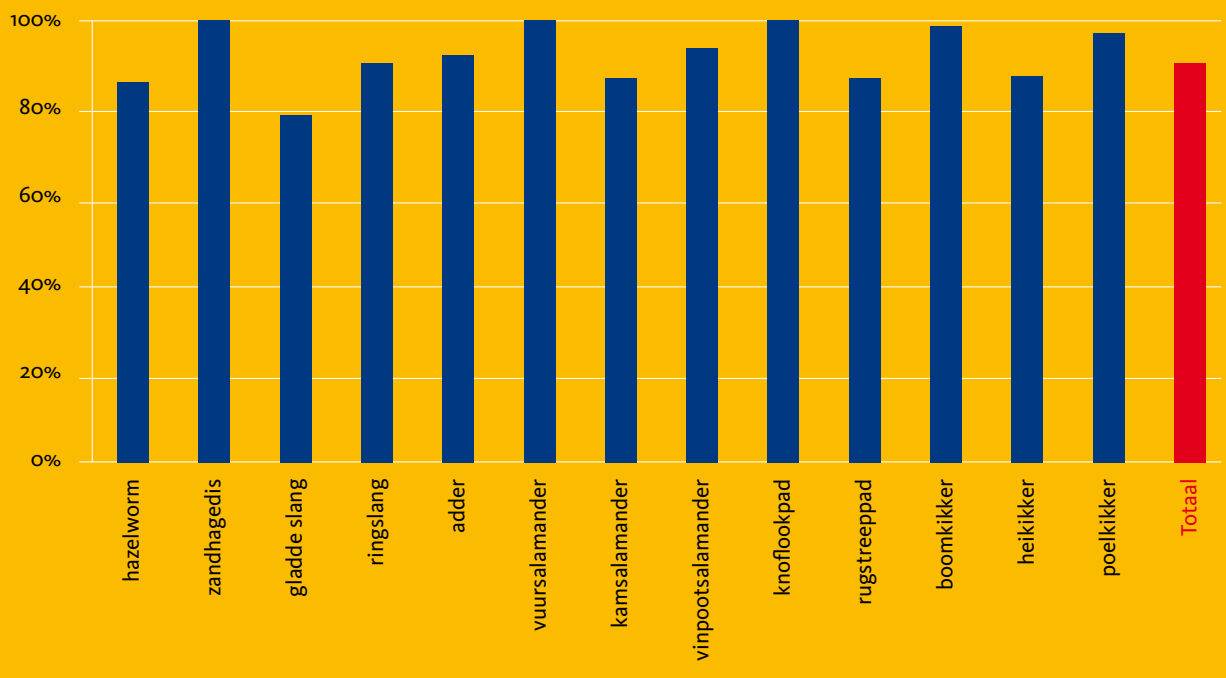

Percentage actualisatie verspreidingsgebied per soort conform kwaliteitsrapportage CBS (Bron: RAVON/ CBS)

Zandhagedis (Foto: Jelger Herder)

is geleverd. Het verspreidingsonderzoek wordt voor een soort als goed beoordeeld in de kwaliteitsrapportage van het CBS als meer dan 85% van het verspreidingsgebied geactualiseerd is. Dit is, op de zeer moeilijk vindbare gladde slang na, voor alle soorten gehaald. Sterker nog, voor een aantal soorten is het complete verspreidingsgebied geactualiseerd. Dit geldt voor de makkelijk vindbare zandhagedis en de vuursalamander, die slechts een beperkte verspreiding heeft. Daarnaast zijn ook alle hokken voor de moeilijk vindbare knoflookpad geactualiseerd. Hiervoor is in 2012 environmental DNA ingezet in de nog openstaande hokken. Niet zonder resultaat, de knoflookpad is op 6 locaties waarvan gedacht werd dat de soort was uitgestorven toch nog aangetoond! Voor deze soort, die het erg moeilijk heeft, betekent dit een substantiële toename in het aantal bekende leefgebieden. Verderop meer hierover. Voor twee andere soorten, de boomkikker en poelkikker, is de verspreiding nagenoeg compleet geactualiseerd. In de grafiek staat per soort het geactualiseerde percentage van het verspreidingsbeeld. Van alle soorten samen zijn maar liefst 1446 van de 1619 aangeboden 10x10 km-hokken geactualiseerd, wat neer komt op 89%.

Wat gebeurt er met de gegevens

De verzamelde gegevens zijn gebundeld in een rapportage naar de EU. In deze rapportage rapporteert Nederland over alle in Nederland voorkomende habitatrichtlijnsoorten. Hierin worden dus ook de gegevens verwerkt van de andere NEM verspreidingsonderzoeken zoals vissen, vlinders, libellen en zoogdieren. Nederland is verplicht deze soorten en hun leefgebied te beschermen, ervoor te zorgen dat ze niet achteruit gaan en hierover verantwoording af te leggen. Deze rapportages worden om de zes jaar herhaald zodat voor- of achteruitgang in de verspreiding van soorten gesignaleerd kan worden. Op basis van deze rapportages kan beleid worden bijgesteld. De verzamelde gegevens leveren dus een belangrijke bijdrage aan de Europese en daarmee ook nationale bescherming van onze reptielen en amfibieën.

Doordat de rapportage naar Brussel reeds halverwege 2012 moest worden voorbereid, zijn de gegevens die in 2012 zijn verzameld niet meer meegenomen in de eerste periode. De gegevens zijn echter niet voor niets verzameld. Ze worden nu gebruikt als eerste jaar voor de volgende periode (2012-2017).

Poelkikker (Foto: Jelger Herder)

Een nieuw begin: 2012-2017

Zoals je hiervoor al hebt kunnen lezen is in 2012 de nieuwe periode van start gegaan. Dit betekent dat de teller in 2012 weer op nul is gezet en de complete verspreiding van de doelsoorten opnieuw geactualiseerd moet worden. Zo kunnen de periodes later vergeleken worden waarbij veranderingen in het verspreidingsbeeld inzichtelijk worden. Na het eerste jaar is er reeds 58 procent van de te onderzoeken hokken afgerond. Naast een groot aantal hokken waarvan nagenoeg jaarlijks verspreidingsgegevens binnen komen, zijn er ook een groot aantal hokken geactualiseerd die nog open stonden uit de eerste periode. Zo maakt de knoflookpad door de environmental DNA studie een vliegende start en staan ook andere soorten er reeds rooskleurig voor.

Afgelopen jaar is er bewust voor gekozen om in de kaartmodule op de website niet alle hokken meteen opnieuw aan te bieden maar eerst de hokken waarvoor het in de eerste periode niet gelukt is deze te actualiseren. Dit zijn namelijk de hokken die het lastigst zijn gebleken om te inventariseren. Juist dit zijn de hokken die het meeste bijdragen aan het signaleren van veranderingen in het verspreidingsbeeld van soorten. In de kern van het verspreidingsgebied komt een soort vaak in hoge dichtheden voor waardoor deze hokken relatief eenvoudig zijn te actualiseren. Bij een toe- of afname van een soort zie je dat juist als eerste aan de randen van het verspreidingsgebied. Bij een afname verdwijnen als eerste de marginale populaties terwijl bij een uitbreiding van het verspreidingsgebied soorten in het begin vaak nog in lage dichtheden voorkomen. In beide gevallen gaat het om lage dichtheden en daarom lastig te actualiseren hokken. Maar zeg nou eerlijk, het geeft toch een veel grotere voldoening om een soort waar te nemen in een gebied waar de soort al heel lang niet meer gezien is of zelfs nog nooit is waargenomen?

Update kaartmodule website

De kaartmodule op de website waarop je kunt zien welke hokken reeds geactualiseerd zijn en welke nog onderzocht dienen te worden, is weer geüpdate. De hoogste prioriteit hebben de hokken gekregen die in voorgaande periode niet geactualiseerd zijn. De overige nog te actualiseren hokken hebben een normale prioriteit gekregen. Daarnaast is de kaartmodule ook in een nieuw jasje gestoken. De verschillende soorten zijn nu zowel te selecteren door op het plaatje van de soort bovenaan te klikken, als via het uitklapmenu. Tot slot is de module geïntegreerd in de nieuwe RAVON-website. Neem snel een kijkje op www.ravon.nl/verspreidingsonderzoek om te kijken welke hokken er bij jou in de buurt nog geactualiseerd moeten worden.

Environmental DNA zet de knoflookpad terug op de kaart

Voor de knoflookpad zijn in 2012 alle 10x10 km-hokken die nog open stonden voor actualisatie van het landelijke verspreidingsbeeld onderzocht met behulp van eDNA. Bij deze methode worden watermonsters genomen die vervolgens worden getest op de aanwezigheid van DNA van de knoflookpad. Onderzoek heeft laten zien dat DNA in het water binnen drie weken afbreekt. Het vinden van DNA in watermonsters wijst dus op recente aanwezigheid van de knoflookpad (zie www.environmental-dna.nl voor meer informatie).

Om de methode te verifiëren zijn er vier controle wateren bemonsterd waarvan de knoflookpad bekend was. In drie van de vier controle wateren (75%) lukte het met eDNA de aanwezigheid van knoflookpad aan te tonen. Aanvullend zijn er in 23 leefgebieden in totaal 33 eDNA monsters genomen (zie tabel). Het ging hierbij om locaties waar de soort al geruime tijd niet meer was gevonden. In maar liefst zes leefgebieden zijn knoflookpadden aangetoond met eDNA. Het gaat om de Rande, de Ziele, Diffelen-Schalmmaat, Hattem, Leuvenheim en het Roderveld. De eDNA waarneming uit de Rande is in het zelfde jaar al bevestigd door vrijwilliger Peter Waterlander die daar knoflookpadden heeft gehoord met een hydrofoon. Op de andere locaties zal in 2013 vervolg onderzoek plaats vinden. In de leefgebieden van Hattem, Diffelen-Schalmmaat, de Ziele en de Rande is in het verleden voortplanting van de knoflookpad vastgesteld, eDNA bevestigd dus dat ze er nog steeds zitten.

In zowel leefgebied Leuvenheim als het Roderveld is er in het verleden een enkele waarneming gedaan op land die nooit bevestigd kon worden. Het aantonen van knoflookpadden in het water op deze locaties is dus bijzonder te noemen. Het Roderveld was aangedragen door Martin Albers die het gebied goed kent en er zijn monitoringsronde voor het Meetnet Amfibieën loopt. De oude waarneming was uit 1991. Meer dan twintig jaar zijn er geen knoflookpadden gezien maar de soort blijkt dus toch nog aanwezig op het Roderveld!

Door de inzet van eDNA is de complete verspreiding van de knoflookpad op 10x10 km-hok niveau geactualiseerd. Verfijning binnen deze 10x10 km-hokken is nog wel nodig. De zes locaties waar de knoflookpad toch weer gevonden is betroffen stuk voor stuk gebieden die min of meer waren opgegeven voor de soort. Het totaal aantal leefgebieden waar nog knoflookpad voorkomt stijgt daarmee met maar liefst 17 procent tot 41 locaties.

Knoflookpad (Foto: Jelger Herder)

Leefgebied	Provincie	Knoflookpad aangetoond met eDNA
Babberich	Gelderland	Nee
Bergen	Limburg	Nee
Boshoverheide	Limburg	Nee
De Ziele	Gelderland	Ja
Diffelen - Schalmmaat	Overijssel	Ja
Eeserveen	Drenthe	Nee
Gennep	Limburg	Nee
Groot Meer	Noord-Brabant	Nee
Hattem	Gelderland	Ja
Klein Noorddijk	Gelderland	Nee
Kruisbergsche Bossen	Gelderland	Nee
Leuvenheimse Heide	Gelderland	Ja
Marshoek	Overijssel	Nee
Masterveld	Gelderland	Nee
Rande	Overijssel	Ja
Roderveld	Overijssel	Ja
Roeterinksbroek	Gelderland	Nee
Staphorst	Overijssel	Nee
Teesselink	Gelderland	Nee
Uiterwaarden Cortenoever	Gelderland	Nee
Weerdinge	Drenthe	Nee
Zieuwent	Gelderland	Nee
Zwaluwbunders	Noord-Brabant	Nee
Controle locaties	**Provincie**	**Knoflookpad aangetoond met eDNA**
Ewijk	Gelderland	nee
Gastel	Noord-Brabant	Ja
Gorssel	Overijssel	Ja
Wierden - Barvoorde	Overijssel	Ja

De tabel geeft een overzicht van de oude leefgebieden en bekende controle locaties die met eDNA onderzocht zijn op het voorkomen van de knoflookpad. De laatste kolom geeft aan of er DNA van de knoflookpad is aangetroffen in het leefgebied.

De Olympische Spelen voor beekprik zijn begonnen

Al langer was bekend dat de paaitijd van de beekprik tussen de beekprikpopulaties in Nederland verschilt. Zo wordt er in de Veluwse sprengen vaak al in februari paaiactiviteit waargenomen terwijl de prikken in de Limburgse beken in mei nog met stenen

De ichtyologische Olympische Spelen voor kogelstoten zijn vandaag begonnen!

De eerste en enige beekprik was op 16 februari 2013 (15:00) op de Veluwe vol overgave grindsteentjes aan het slepen/ werpen: kogelstoten voor vissen dus. Erica Terpstra had het vast een «Kanjer» gevonden. Gelukkig was ze er niet bij omdat er niet veel water in de spreng staat.

Dat ik daar was, was geen toeval: voor volk, vaderland en RAVON zijn we namelijk bezig met een wetenschappelijk beekprik paaitemperatuur onderzoek. Het is nu de kunst om zichtwaarnemingen te matchen met een lopende temperatuur tijdreeks. Ik ga er gemakshalve van uit dat het einde van de vorst de beekprik triggerde en niet de Groningse aardgasschokken of de meteorietinslag in Rusland. Het is nu te hopen dat zijn ploeggenoten snel uit de modder kruipen om hem te helpen met bouwen (je moet niet te vroeg pieken).

En je gelooft het of niet: vanochtend draaide ik in de tuin een dikke steen om en zag een vette regenworm de grond in schieten. Anton vertelde me eens dat het boeren/ vissers wijsheid is dat als de pieren actief worden, de palingen ook uit de winterrust komen. Anton heeft gelijk. Ik heb al eens eerder geprobeerd de eerste paaiprikken te matchen met bloei van speenkruid, toverhazelaar, overreden padden, maar alles tevergeefs. Nieuwe indicatie is dus dikke tuinpieren onder je steen!

En voor nu: go go go!
Na de Paaitijd zetten we alle resultaten eens op een rijtje.
Wordt vervolgd!

Vol overgave sleept deze beekprik zijn grindsteentje (Foto: Blikonderwater.nl)

slepen om hun nestjes te bouwen. (zie ook artikel 'Paai beekprik maand later' in de schubben & slijm nummer 4 juni 2010) Verwacht wordt dat vooral de watertemperatuur, als gevolg van verschillen in de oorsprong van het water, van invloed is op de start van de paaitijd. De watertemperatuur van kwelgevoede beken zal vroeg in het voorjaar hoger zijn dan beken die voornamelijk gevoed worden door regenwater.

Om zicht te krijgen op de verschillen in paaitijd en eventuele relaties met de temperatuur is dit jaar een onderzoek gestart. In een aantal beken (Limburg, Noord-Brabant) zijn op zes paaiplekken temperatuurloggers geplaatst. Vrijwilligers houden de paaiactiviteit in de gaten. Waarbij sommigen het als een wedstrijd zien om de eerste paaiactiviteit van 2013 waar te nemen. Op de Veluwe lijkt de wedstrijd al gewonnen aldus een enthousiaste Romeo Neuteboom Spijker.

Arthur de Bruin (RAVON) & Romeo Neuteboom Spijker (Viswerkgroep De Prik)

Uit de oude doos

We ontvangen niet alleen krantenartikelen uit de oude doos maar ook leuke cartoons, zoals deze vier cartoons die we van Minne Feenstra mochten ontvangen. Dank!

Historische Kranten – Nederlandse dagbladen uit de 17e, 18e, 19e en 20e eeuw
Via de link http://kranten.kb.nl/ zijn vrijwel alle krantenartikelen en nieuwsberichten, zoals geregistreerd bij de Koninklijke Bibliotheek te Den Haag, uit de periode 1692-1995 kosteloos te verkrijgen als PDF.

Ontheffing voor gebruik schepnet vervallen

Er is niet langer een ontheffing op de Visserijwet nodig voor het gebruik van het schepnet. Per 1 oktober 2012 zijn er wijzigingen opgetreden in de Visserijwet. Nieuw is dat het schepnet nu expliciet is opgenomen als vangtuig. Voorheen was dit niet het geval, waardoor het automatisch als een verboden vangtuig gezien werd. Het is nu toegestaan om het schepnet te gebruiken voor (a) het opscheppen of overzetten van gevangen vis en (b) voor het vangen van vissen mits deze levend in hetzelfde water wordt teruggezet (Artikel 2.2, via onderstaande link).
http://wetten.overheid.nl/BWBR0009027/geldigheidsdatum_10-01-2013

Frank Spikmans

Migratie van uitgezette steuren in de Rijn onderzocht

In het kader van de steuruitzettingen door natuurorganisatie ARK, Wereld Natuur Fonds en Sportvisserij Nederland (zie ook nummer 8 schubben & slijm) is door Visadvies in opdracht van Sportvisserij Nederland het migratiepatroon van deze dieren onderzocht.

Zou deze steur nog ergens in onze rivieren rondzwemmen? (Foto: Jelger Herder)

Een uitwendig merk op de rugvin (Foto: VisAdvies BV)

Aanleiding

Nog niet eens zo heel lang geleden zwommen er in de Nederlandse rivierdelta en kustzone vissen van imposante afmetingen. Atlantische steuren (*Acipenser sturio*) van meer dan drie meter lang en meer dan 200 kg werden gevangen. De Nederlandse kustzones en estuaria hadden waarschijnlijk een belangrijke functie als voedselgronden en opgroeigebied voor de juveniele dieren. Onze rivierlopen werden gebruikt als trekroute naar de paaiplaatsen in de sneller stromende rivierdelen verder stroomopwaarts.
Om te onderzoeken of de jonge steur weer in Nederlandse wateren kan overleven, en zijn weg vanuit onze rivieren naar de estuaria en kustzones weet te vinden, zijn in het voorjaar en de zomer van 2012 47 jonge steuren van 66-84 cm lengte en drie tot vijf jaar oud uitgezet. Dieren van deze leeftijd trokken in de tijd dat er nog een natuurlijke Rijnpopulatie was vermoedelijk naar zee.

In kaart brengen migratieroutes

De meeste steuren werden ter hoogte van Kekerdom in de Nederlandse Boven Rijn uitgezet en hierbij voorzien van een inwendige transponder waarbij de migratie door het Nederlandse riviersysteem middels telemetrie in beeld gebracht kan worden. Hiervoor zijn er in het verleden detectiestations aangelegd op belangrijke riviersplitsingen, bij mogelijke barrières zoals stuwen en op de overgangen naar zee. Ook werden de dieren voorzien van een uitwendig merk in de rugvin (zie foto) voor het melden van vangsten door vissers of het vinden van dode dieren.

Steuren vinden de Noordzee

Van de 47 uitgezette steuren kon van 22 individuen (47%) worden vastgesteld dat zij de Noordzee bereikt hebben. De Nieuwe Waterweg bleek de belangrijkste route naar zee, 19 van de 22 dieren die de Noordzee bereikten werden hier gedetecteerd. De steuren verbleven gemiddeld twee weken in de brakke zone van

Terugmeldingen steuren (Bron: VisAdvies BV)

de Nieuwe Waterweg voordat ze naar zee zwommen.
Van de steuren waarvan vastgesteld is dat ze de Noordzee bereikten werden er zes in relatief korte tijd door beroepsvissers gevangen. Dit duidt op een relatief grote visserijdruk in het kustleefgebied van de steur en onderstreept het belang van het terugzetten van gevangen steuren. Één van de teruggevangen dieren stierf helaas als gevolg van een steen in het vissersnet. Ook werd een steur dood aangetroffen langs de Waal bij Vuren. De kop ontbrak, hetgeen kan wijzen op het in aanraking komen met een scheepschroef.

Huidige rol Haringvlietsluizen als migratieroute
Tijdens de onderzoeksperiode werkte het detectiestation in de Haringvlietsluizen waarschijnlijk niet. Hierdoor zijn er geen gegevens over een eventuele passage van steuren via deze sluizen naar de Noordzee. Het hoge percentage dieren dat via de Nieuwe Waterweg trok laat echter zien dat het belang van de Haringvlietsluisroute bij het huidige sluisbeheer beperkt is. Hiervoor is een ander spuibeheer waarbij er sprake is van een meer natuurlijke zoet-zoutmenging van belang.

Steur gezocht
Veertien steuren werden nooit geregistreerd of teruggemeld en acht dieren zijn alleen geregistreerd op detectiestation Brakel. Deze steuren kunnen de Noordzee bereikt hebben zonder gedetecteerd te zijn, nog rondzwemmen op de rivier of gestorven zijn. Als de dieren op de Noordzee zijn of nog rondzwemmen op de rivier dan is het de verwachting dat hier in de komende jaren meldingen of detecties van zullen zijn.

Gebruikte bron: Vis, H. & Q.A.A. de Bruijn, 2012. Onderzoek naar het migratiegedrag van de Atlantische steur (*Acipenser sturio*) in de Rijn. VisAdvies BV, Nieuwegein. Projectnummer VA2011_43, 36 pag.

Jan Kranenbarg

Natuurberichten over vissen populair

RAVON brengt regelmatig natuurberichten uit over vissen, vaak mede dankzij meldingen van onze vrijwilligers (zie www.natuurbericht.nl > vissen). In de periode december 2012 t/m februari 2013 zijn er maar liefst 6 berichten verschenen! Onder andere over een gevangen diamantsteur in Amsterdam, een opiniestuk over de rivierprik, veel nieuwe waarnemingen van rivierdonderpad in Laag Nederland, de grote modderkuiper in het Zuidlaardermeer en de vestiging van de Chinese modderkruiper in Nederland. De berichten worden vaak gelezen en regelmatig overgenomen door de media.

Het natuurbericht van 9 januari 2013 met als titel 'Gulzigheid snoek afgestraft' heeft echter alle verwachtingen overtroffen. Niet alleen was het bericht binnen 2 dagen al 10.000 maal bekeken, maar het werd ook heel veel overgenomen, zelfs over de landsgrenzen. Om een beeld te schetsen: Omroep Flevoland is direct komen filmen en de waarnemer René Spaargaren heeft drie interviews gegeven voor de Almare, de Telegraaf en Trouw. Het is overgenomen door nu.nl, werd voorpaginanieuws bij de NOS, kwam op het journaal van 14.00 uur en 's avonds bij het Jeugdjournaal. De volgende dag verscheen het bericht bij de BBC (Engeland), de ABC (Australie!), een krant in Pakistan, een visclub in Michigan (USA) en de lijst is ondertussen nog veel langer... Het aantal "shares" voor de verschillende sites is ook niet meer bij te houden. Werkelijk verbazend (maar wel leuk) dat dit zulk "nieuws" is...!

Gulzigheid snoek afgestraft; de snoekbaars bleek te groot voor deze snoek (Foto's: René Spaargaren)

Oproep
Wij willen alle vrijwilligers die ons leuke, bijzondere en nieuwe waarnemingen doorgeven bedanken! Blijf deze waarnemingen aan ons doorgeven (bij voorkeur per email aan redactie@ravon.nl). In overleg met u bekijken we of we hiervan een natuurbericht of een stukje voor de schubben & slijm kunnen maken.
Wilt u geen natuurberichten meer missen, meld u dan aan voor de gratis digitale nieuwsbrief van natuurbericht. (www.natuurbericht.nl > nieuwsbrief)

Kris Joosten

De roofblei

Roofblei, de naam klinkt tegenstrijdig. 'Blei' doet denken aan een hulpeloze witvis die als prooi dient voor vraatzuchtige roofvissen. Het voorvoegsel 'roof' doet echter iets anders vermoeden.

Herkenning
Op het eerste gezicht lijkt roofblei (*Aspius aspius*) met z'n zilveren schubben op veel andere karperachtigen. Vooral de jongere exemplaren vertonen veel gelijkenis met winde en alver. Kijken we beter dan zien we een gestroomlijnd lichaam met de bouw van een torpedo, grote puntige vinnen en een grote bovenstandige bek die doorloopt tot onder het oog. Kortom het arsenaal van een pijlsnelle roofvis. Dat roofblei ook nog eens bijna een meter lang kan worden, maakt de soort erg populair bij sportvissers.

Ecologie
Roofblei voelt zich thuis in de midden en benedenlopen van rivieren en omliggende wateren. Vanaf een lengte van 30 cm maakt roofblei jacht op kleine vissen tot zo'n kwart van de eigen lichaamslengte. Plaatsen met een sterkere stroming in de bovenste waterlagen vormen het favoriete jachtterrein.
In het voorjaar trekken veel roofbleien stroomopwaarts naar plaatsen met ondiep stromend water, waar gepaaid wordt op grind of structuren als vegetatie en takken.

Herkomst en verspreiding
Het natuurlijke verspreidingsgebied van roofblei ligt ten oosten van het stroomgebied van de Rijn; van Zuid Scandinavië tot aan de Aral Zee. In Duitsland zijn er sinds de 70'er jaren uitzettingen door sportvissers gedaan in het stroomgebied van Rijn en Maas. Begin jaren '80 ontsnapten uitgezette Scandinavische roofbleien uit afgesloten wateren langs de Duitse Roer als gevolg van een overstroming. Vervolgens werd in 1984 voor het eerst een roofblei waargenomen in het Nederlandse deel van de Roer. Dankzij (soms onbewuste) uitzettingen en natuurlijke voortplanting heeft roofblei zich permanent kunnen vestigen in het Rijnstroomgebied. Roofblei is een goede zwemmer en blijkt uit onderzoek in de Duitse Elbe te beschikken over een grote migratiecapaciteit. Deze eigenschappen helpen de soort bij de verspreiding binnen een watersysteem. Het is daarom waarschijnlijk dat ook zonder de uitzettingen kolonisatie van het stroomgebied van de Rijn zou hebben plaatsgevonden via het in 1992 geopende Main-Donau kanaal.
Ondanks de eerste waarneming in 1984, vinden pas vanaf het begin van de jaren '90 in toenemende mate nieuwe waarnemingen van roofblei plaats in Nederland. Of kolonisatie via het Main-Donau kanaal hierbij een rol gespeeld heeft is onbekend. In 2000 zijn er waarnemingen van roofblei uit alle takken van de Rijn, terwijl de verspreiding in de Maas achterblijft. Na 2000 duikt roofblei steeds vaker op in de met de grote rivieren verbonden kleinere rivieren, kanalen en meren. Een goed voorbeeld is het stroomgebeid van de Mark waar begin jaren '00 de eerste volwassen roofbleien en later juvenielen in de singels van Breda en de Bovenmark werden aangetroffen.
Ook in polderwateren en afgesloten wateren worden tegenwoordig roofbleien aangetroffen. Een verklaring is het inlaten van rivierwater en daardoor inspoelen van jonge exemplaren. Daarnaast blijkt uit de waarnemingen dat er illegale uitzettingen plaatsvinden in afgesloten wateren. In Drenthe en Zeeland zijn door de geïsoleerde ligging van het Rijn- en Maasstroomgebied nog weinig waarnemingen van roofblei, in Groningen zijn zelfs nog geen waarnemingen bekend.

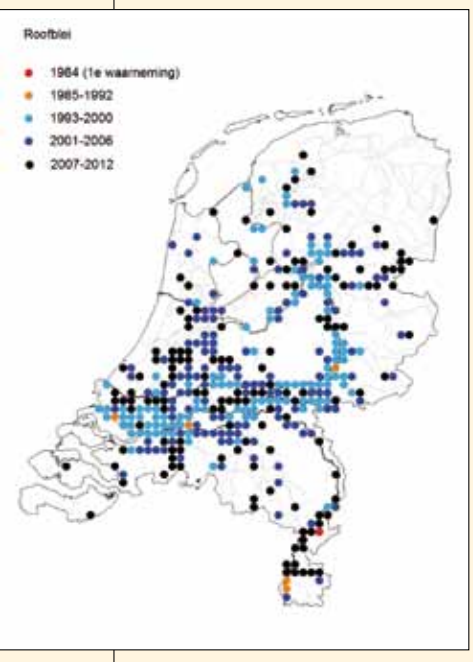

Verspreiding roofblei in Nederland in de periode 1984-2012 (Bron: NDFF/ RAVON)

Roofblei (Foto: Jelger Herder)

Bedreiging inheemse soorten
Introducties van exoten kunnen tot achteruitgang van inheemse soorten leiden. Aanwijzingen van verdringen van inheemse soorten door roofblei zijn er op dit moment niet. Directe concurrentie met inheemse roofvissoorten als snoek, baars en Europese meerval lijkt niet op te treden doordat het jachtgebied weinig overlap vertoont.

Sportvisserij
Sinds eind jaren '90 wordt er in toenemende mate gericht op roofblei gevist in de Nederlandse wateren. Tegenwoordig is roofblei één van de populairste sportvissen in ons land en wordt liefkozend 'Zilveren Pijl' genoemd. De grootste geregistreerde roofblei in Nederland is 88 cm, maar meldingen van grotere exemplaren zullen waarschijnlijk niet lang uitblijven.

Martijn Schiphouwer

DNA-barcoding – Helpt u (weer) mee?

(Foto's: Jelger Herder & Annemarie van Diepenbeek)

Met de start van het nieuwe jaar is het weer tijd voor een update omtrent het verzamelen van dode dieren voor het DNA barcode project. Ter herinnering: Naturalis werkt aan het verkrijgen van 'barcodes' van de gehele Nederlandse flora en fauna. Van elke Nederlandse soort willen we 3 – 5 exemplaren verspreid over verschillende locaties verzamelen voor het project, zodat Naturalis de 'barcodes' van de Nederlandse flora en fauna compleet kan maken. Voor het verzamelen van de barcodes van amfibieën, reptielen en vissen heeft Naturalis de hulp van RAVON ingeroepen. In 2012 zijn we begonnen en in 2013 willen dit afronden.

De dieren die in aanmerkingen komen moeten vers dood zijn en intact (of in elk geval goed herkenbare dieren zijn), die zo snel mogelijk worden ingevroren (dus niet bewaard op alcohol!).

Wat we vragen is of u, als u in het veld bent en een dood dier ziet, deze wilt meenemen en dit aan ons wilt melden. Het meenemen van inheemse soorten mag niet zomaar. RAVON heeft een ontheffing om dode dieren te mogen transporteren en wij kunnen u hiervoor machtigen. Als u een dood dier in het veld ziet, dan kunt u ons ter plaatse bellen met uw mobieltje (024 – 7410600). U krijgt dan direct in het veld een SMS met de ontheffing om het dier mee naar huis te mogen nemen. Als u in het veld naar uw machtiging gevraagd wordt, dan volstaat het laten zien van de gekregen SMS.

We vragen u om een bevestigingsemail te sturen met hierin aangegeven de soort(en) die u heeft gevonden, de coördinaten en de datum van de vondst. Deze mail kan worden gestuurd naar a.spitzen@ravon.nl

Hoe dieren te bewaren?

Belangrijk is dat u het dier, of de dieren zo snel mogelijk invriest. Stopt u ook een label in de zak, in een apart plastic zakje zodat het label geen direct contact met het dier heeft met hierop:

- Uw naam en email adres
- De datum dat u het dier heeft gevonden
- De naam van de locatie inclusief X Y coördinaten
- De soort en eventueel enkele opmerkingen die relevant zijn
- Indien u meer dode dieren tegelijk vindt, zorg dan dat elk exemplaar een eigen label krijgt.

Welke soorten zijn nog nodig?

Houdt u de website van RAVON in de gaten, we zullen hier regelmatig updates plaatsen over de binnen gebrachte soorten en aangeven van welke soorten we voldoende exemplaren hebben. Uiteraard valt het te verwachten dat met name de zeldzamere soorten lastig te verzamelen zijn.

Dus vindt u een dode knoflookpad, gladde slang of beekprik, bewaar deze dan zeker voor ons. In januari hebben we de tussenstand opgemaakt en die is als volgt:

- **Vissen:** van alle vissoorten hebben we nog exemplaren nodig. We hebben 4 bittervoorntjes gekregen, maar allemaal van dezelfde locatie.
- **Amfibieën:** van alle amfibiesoorten hebben we nog exemplaren nodig. Alleen van de gewone pad en de kleine watersalamander hebben we 2 exemplaren ontvangen.
- **Reptielen:** we hebben 19 (!) hazelwormen ontvangen, en 4 zandhagedissen. Die soorten hebben dus hiermee de laagste prioriteit, maar verder ontvangen we graag nog alle andere reptielensoorten!

Meer weten?

Wilt u meer informatie over dit project schrijf of bel dan met Annemarieke Spitzen (a.spitzen@ravon.nl). De website van Naturalis is ook erg informatief:
http://science.naturalis.nl/research/dna-barcoding

Tip

Neem altijd extra plastic zakjes mee, bijvoorbeeld als je gaat helpen bij de paddentrek, meegaat met een excursie of een wandeling maakt.

Annemarieke Spitzen

Elk uur Natuur!

Blokkeer zondag 2 juni maar vast in je agenda! Die dag organiseert de NJN (Nederlandse Jeugdbond voor Natuurstudie) voor iedereen tussen 11 en 25 jaar 'Elk uur Natuur'. Vanaf half 10 's morgens vertrekt er elk uur een gave excursie met als doel het scoren van 500 soorten in een dag. Alle soorten tellen mee: vogels, reptielen, zoogdieren, planten, je kunt het zo gek niet bedenken! Daarvoor hebben we natuurlijk zoveel mogelijk mensen nodig. Daarom is iedereen tussen de 11 en 25 jaar van harte welkom om mee te doen. De dag zal plaatsvinden in en rond 's-Graveland met als hoofdlocatie het terrein rond het hoofdkantoor van Natuurmonumenten. De mooie omgeving staat garant voor supervette excursies, maar dat niet alleen: ook de gezelligheid is niet te missen. Schrijf de dag nu vast in je agenda!

Meer informatie?
Check www.elkuurnatuur.njn.nl

Nine de Pater

(Foto: Rens de Boer)

Oproep Vroege Vogels – zend uw natuurfilmpjes in!

Van de grootste roofvogels tot de kleinste kruipers: 'Vroege Vogels' is vanaf dinsdag 5 maart ook weer op televisie te zien. Menno Bentveld en Janine Abbring brengen ook dit televisieseizoen mooie verhalen en beelden uit de natuur. Natuurlijk volgen we ook dit jaar weer de webcams die onder andere staan bij de oehoes, de vossen en de eekhoorns. En niet te vergeten zenden we uw zelfgemaakte natuurfilmpjes uit.

Dus... ziet u iets opmerkelijks of moois scharrelen, kruipen of vliegen? Schroom niet om uw natuurbeelden, het liefst zonder eigen montage, naar ons te sturen met de informatie wat we zien, en waar en wanneer u de beelden heeft gemaakt. En wie weet ziet u uw beelden terug op televisie of op onze website. Ga naar http://vroegevogels.vara.nl/Vroege-Vogels-Video.1011.0.html

Vroege Vogels', vanaf 5 maart 2013 elke dinsdagavond om 19.20 uur bij de VARA op Nederland 2 en elke zondag van 8.00 tot 10.00 uur op Radio 1).

Daniel Gulpers, Redacteur Vroege Vogels

Hemelvaartweekend 2013

Ons jaarlijkse hemelvaartweekend zal plaatsvinden van woensdagavond 8 mei t/m zondag 12 mei 2013. Dit jaar gaan we naar de provincie Zuid-Holland. Onze standplaats is een groepsaccommodatie ten noorden van Woerden. Het programma omvat zowel excursies naar gebieden waar bijzondere soorten voorkomen als naar gebieden van waaruit we al enkele jaren geen nieuwe waarnemingen van bepaalde soorten hebben ontvangen. Het weekend is toegankelijk voor iedereen met interesse in reptielen, amfibieën en vissen. Tijdens het weekend ligt de nadruk op het verzamelen van zoveel mogelijk gegevens over het voorkomen van reptielen en amfibieën. Tijdens het weekend wordt er in kleine groepjes geïnventariseerd. Naast deze excursies worden er 's avonds ook lezingen gegeven en is er de traditionele soortenquiz. Er zullen voldoende ervaren veldmensen meegaan, zodat er ook wat te leren valt op dit weekend. De kosten voor het weekend zijn nog niet bekend; deze zijn afhankelijk van eventueel te ontvangen subsidies. Opgave kan via het formulier op de RAVON website vanaf 1 april 2013. Kijk op www.ravon.nl onder Activiteiten bij Hemelvaartweekend voor meer informatie.

Peter Frigge

Activiteitenoverzicht

Datum	Aanvang	Locatie	Titel
13-04-2013	10.00 u	Utrecht	Excursie Blauwe Kamer
14-04-2013	10.00 u	Zuid-Holland	Ringslangexcursie Krimpenerwaard
03 tot 05-05-2013	08.00 u	Spanje	Amfibieënmonitoringweekend Sierra Norte de Sevilla
07-06-2013	21.00 u	Zuid-Holland	Avondexcursie grote modderkruiper
08-06-2013	13.00 u	Noord-Holland	Excursie zegevissen op zee
22-06-2013	09.00 u	België	Weekend RAVON ZH naar Olloy sur Viroin

Er zullen de komende maanden weer veel excursies en andere activiteiten gepland worden: kijk voor actuele informatie op de activiteitenpagina op de RAVON website!
Wilt u uw activiteit(en) opnemen in deze nieuwsbrief, geef dit dan door aan de redactie: k.joosten@ravon.nl

Contactpersonen

Regiocoördinatoren en Werkgroepen (gesorteerd op voornaam)

Naam	Regio/werkgroep	Contactgegevens		Projecten MA	MR	VO RA	MV
Annie Zuiderwijk	Duinen Eilanden	a.c.m.zuiderwijk@uva.nl	020 6255103		■		
Antje Ehrenburg	Duinen Waternet	antje.ehrenburg@hccnet.nl	023 5248391		■		
Arnold van Rijsewijk	West-Brabant	a.rijsewijk@ravon.nl	024 7410600		■		
Arthur de Bruin	Vissenwerkgroep Overijssel	a.debruin@ravon.nl	024-7410602				■
Carla van der Maas	Het Gooi	carlavandermaas@live.nl	06 38393861	■			
Conn Barrett	Duinen Zuid Holland	connpbarrett@yahoo.com	071 5790341		■		
Dick van Dorp	Drenthe & Groningen	dvandorp@home.nl	0593 525620		■		
Domin Dalessi	Noordoost-Brabant	d.dalessi@onsbrabantnet.nl	040 2855216		■		
Edo Goverse	Werkgroep Noord-Holland	e.goverse@uva.nl	020-5257331	■		■	■
Fabrice Ottburg	Werkgroep Poldervissen	fabrice.ottburg@wur.nl	06 51527364				■
Gerrit Kolenbrander	Gelderland	g.kolenbrander@versatel.nl	06 42900618	■	■	■	
Gert Jan Blankena	Vissenwerkgroep De Prik	g.blankena@upcmail.nl					■
Jeroen Huisman	Vissenwerkgroep Groningen/Drenthe	jeroenhuisman@hotmail.com					■
Jeroen Reinhold	Flevoland	reinhold@landschapsbeheer.net	0320 294939		■		■
John Melis	Friesland	johnmelis@chello.nl	06 46524630	■		■	■
Leon Wieteler	Twente	leonwieteler@chello.nl	0545 473185	■	■		
Martin Albers	Twente	ravon@concepts.nl	06 38229941	■		■	
Martin Melchers	Omgeving Amsterdam	martmelchers@gmail.com	020 6650925		■		
Marcel Gutter	Utrecht	marcel.gutter@provincie-utrecht.nl	030 2582589		■		
Matthijs de Vos	Gelderse vissers	geldersevissers@gmail.com	06 24495775				■
Michel Kapelle	Noordwest-Brabant	mawkapelle@gmail.com	06 22984575	■			
Paul vd Linden	PWN Noord-Holland	paul.vd.linden@pwn.nl	06 51419637	■	■		
Pedro Janssen	Adderonderzoek NL	pedro@plex.nl	0478 514805			■	
Pepijn Calle	Vissenwerkgroep Zeeland	p.calle@hetzeeuwselandschap.nl	0113-569110				■
Richard Struijk	Visatlas Zuid-Holland	r.struijk@ravon.nl	024 7410607				■
Ruud Luntz	Duin en Kruidberg	r.luntz@natuurmonumenten.nl	06 54295218		■		
Sander Hunink	Noordoost-Brabant	s_hunink@hotmail.com	06 18370282			■	■
Stephan Huijgens	Drenthe & Groningen	danzigiv@gmail.com	06 53325705	■		■	
Teddy Dolstra	Friesland	teddydolstra@hetnet.nl	06 21686354				■
Ton Lenders	Limburg	tlenders@home.nl	0475 537045		■		
Wim Andela	Friesland	w.andela1@kpnplanet.nl	058 2882693		■		
Wim vd Heuvel	Noordoost-Brabant	wam.heuvel@home.nl	06 14425177	■		■	
Wim de Wild	Utrecht	wim.de.wild@ziggo.nl	030 6963771	■	■		

MA = Meetnet Amfibieën
MR = Meetnet Reptielen
VO RA = Verspreidingsonderzoek Reptielen en Amfibieën
MV = Meetnet Beek- en Poldervissen

Beleef de lente volgt de zandhagedis-etende torenvalken

Meld je aan en tel de prooien

Dit jaar staan er webcams van de populaire vogelwebsite 'Beleef de Lente' bij het nest van een torenvalk. Dat lijkt vooral leuk voor het vogelaarsgilde maar als we de plaats en de waarschijnlijke voedselkeuze nader bekijken is het een buitenkansje voor ons herpetologen.

Watertoren

De webcams volgen namelijk een paartje torenvalken dat hun nest heeft bovenop de watertoren bij Scheveningen in de duinen van het Zuid-Hollandse Meijendel. De torenvalken daar staan erom bekend regelmatig een zandhagedis te verschalken. Een uitgelezen kans derhalve om de prooikeuze van dit, onder hagedissen gevreesde, paartje torenvalken nader te bestuderen. Zomaar wat onderzoeksvragen die te binnen schieten:

- hoeveel hagedissen worden er gegeten?
- zijn het vooral de opvallende mannetjes hagedissen die gegeten worden?
- zijn er gedurende het seizoen verschillen te zien?

Meedoen

Op Beleef de Lente is een gedeelte gereserveerd voor onderzoek: hier kunnen kijkers hun waarnemingen op een gestructureerde manier invoeren zodat soortwerkgroepen deze weer kunnen gebruiken mochten ze dat willen. Zelf doet Vogelbescherming Nederland niets met de gegevens, het is puur facilitair voor de soortwerkgroepen. Kijkers kunnen zich intekenen in een uurrooster, waarbij mensen dan per uur noteren wat er aan prooien wordt binnengebracht. De informatie die daarbij vrijkomt is vrij voor iedereen.

(Foto: Jelger Herder)

Torenvalk met mannetje zandhagedis boven Noordwijk (Foto: Jan Hendriks)

Een leuke bijkomstigheid is natuurlijk dat je niet in de nabijheid van Meijendel hoeft te wonen om deze torenvalken te bestuderen want de beelden zijn via het world wide web te zien. Een goede kans derhalve om meer te weten te komen over een soort die wellicht niet bij jou in de buurt voorkomt maar waarvoor je dankzij Beleef de Lente niet eens je luie stoel uit hoeft! Het zou mooi zijn als we later dit jaar in schubben & slijm kunnen lezen over de prooikeuze van deze torenvalken.

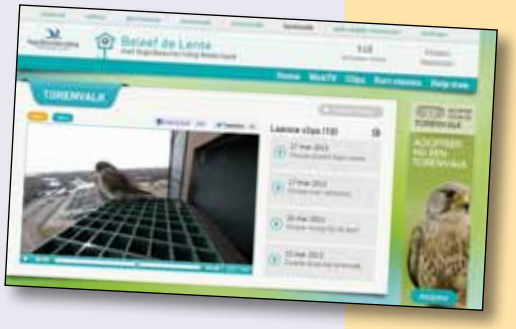

Heb jij zin om mee te doen, dan kun je je gewoon aanmelden op www.beleefdelente.nl

Luc Hoogenstein (Vogelbescherming Nederland) & Ingo Janssen